

U ovoj knjizi posebno valja istaknuti nastojanje autorica za kritičkim znanstvenim osvrtom na pitanje dopuštenosti, odnosno nepoštenosti valutne klauzule u CHF i HRK/CHF kreditima koje nije isključivo pitanje kojim se bavi sudska praksa odnosno pravna teorija već se o istom često vodi diskusije u široj javnosti. Autorice su ovu temu, koja je izazvala niz intenzivnih političkih rasprava te su donesene odgovarajuće zakonske mjere koje su iz toga proizašle ne samo u Hrvatskoj već i u drugim državama EU-a, iznimno uspješno razradile kako bi zainteresirana javnost mogla dobiti bolji uvid u ovu problematiku. U knjizi se s pravom ukazuje na nedostatke dosadašnje hrvatske sudske prakse i poslovne prakse banaka koje su ugovore o kreditu općenito tumačile sukladno hrvatskom (nacionalnom) pravu, ne uzimajući pritom u obzir utjecaj prava EU-a na hrvatske propise o CHF i HRK/CHF kreditima te dužnosti Republike Hrvatske te pravosudnih tijela u pogledu usklađivanja s pravom EU-a.

...

Univ. Prof. Dr. Tomislav Borić

Riječ je o hvalevrijednom radu koji će doprinijeti rješavanju čitavog spektra problema koji se javljaju kod ovih kredita denominirane glavnice ili glavnice u švicarskim francima (CHF). Rad na pregledan i sustavan način prikazuje relevantne pravne propise važeće u vrijeme sklapanja ugovora o kreditu u HRK/CHF i CHF valuti u Republici Hrvatskoj prije pristupanja Europskoj uniji, kao i trenutno važeći pravni okvir. Osim toga, ukazuje na obveze banaka u svakom od stadija sklapanja ugovora o kreditu, od oglašavanja, preko pružanja predugovornih informacija i potrebnih objašnjenja, do procjene kreditne sposobnosti dužnika i samog trenutka sklapanja ugovora. Pritom, pored detaljne analize propisa, autorice pružaju primjere iz domaće sudske prakse te proučavaju tumačenja i kriterije zadane praksom Suda EU-a glede potrošačkih kredita.

...

Prof. dr.sc. Vesna Tomljenović

NEPOŠTENOST VALUTNE KLAUZULE U CHF I HRK/CHF KREDITIMA

INARODNE
NOVINE

NARODNE
NOVINE

EMILIA MIŠĆENIĆ
SILVIJA PETRIĆ

NEPOŠTENOST VALUTNE KLAUZULE U CHF I HRK/CHF KREDITIMA

ISBN 978-953-234-289-5

9 789532 342895

xxx,00 kn

Copyright © 2020.
EMILIA MIŠĆENIĆ
SILVIJA PETRIĆ
(sva prava pridržana)

Recenzenti:

prof. dr. sc. VESNA TOMLJENVIĆ
sutkinja Općeg suda EU

Univ.-Prof. Mag. Mag. Dr. Tomislav Borić
Karl-Franzens Sveučiliste u Grazu

Urednica
NIVES FREI BINGULA

Emilia Mišćenić
Silvija Petrić

NEPOŠTENOST
VALUTNE KLAUZULE
U CHF I HRK/CHF
KREDITIMA

NARODNE
NOVINE

Zagreb, siječanj 2020.

ISBN: 978-953-234-289-5

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 001052110.

Oznaka 811-453

KRATKI SADRŽAJ

I. Uvodna riječ (<i>Emilia Mišćenić, Silvija Petrić</i>)	1
II. Utjecaj prava EU-a na hrvatske propise o CHF i HRK/CHF kreditima (<i>Emilia Mišćenić</i>)	3
1. Općenito o dužnosti usklađivanja u pravu EU-a	4
2. Dužnost usklađivanja, tumačenja i primjene hrvatskoga prava u skladu sa pravom EU-a	9
III. Hrvatski pravni okvir primjenjiv na ugovore o kreditu (<i>Emilia Mišćenić</i>) . . .	15
1. Propisi relevantni za sklapanje ugovora o kreditu	15
2. Propisi relevantni za kontrolu sadržaja ugovora	25
3. Propisi relevantni za valutnu klauzulu	28
4. Međuzaključak	41
IV. Način sklapanja ugovora o kreditu u poslovnoj praksi banaka (<i>Emilia Mišćenić</i>)	45
1. Općenito	45
2. Predugovorni stadij	51
3. Ugovorni stadij	77
4. Međuzaključak	90
V. Nepoštene odredbe u ugovorima o CHF i HRK/CHF kreditu (<i>Emilia Mišćenić</i>)	95
1. Općenito	95
2. Test ne/poštenosti	100
3. Dodatni kriteriji za ocjenu ne/poštenosti ugovornih odredbi	128
4. Isključenje primjene testa ne/poštenosti	135
5. Međuzaključak	156
VI. Praksa hrvatskih sudova o CHF i HRK/CHF kreditima (<i>Emilia Mišćenić, Silvija Petrić</i>)	161
1. Općenito	161
2. Sudske odluke u postupku radi zaštite kolektivnih interesa potrošača u slučaju <i>Franak</i>	163
3. Sudske odluke o tzv. Zakonu o konverziji	207
4. Međuzaključak	217
VII. Pravne posljedice sklapanja CHF i HRK/CHF ugovora o kreditu (<i>Silvija Petrić</i>)	225
1. Općenito	225

2. Mehanizmi ostvarivanja prava na zaštitu od nepoštenih odredaba potrošačkih (adhezijских) ugovora	226
3. Ništetnost ugovora	238
4. Ništetnost ugovora o CHF i HRK/CHF kreditima	295
5. Tzv. Zakon o konverziji	332
6. Međuzaključak	345
VIII. Zaključne napomene (Emilia Mišćenić, Silvija Petrić)	351
IX. Popis izvora (Emilia Mišćenić, Silvija Petrić)	355
1. Pravni akti	355
2. Sudska praksa	361
3. Pravna literatura	366
Bilješke o autoricama	375

UVODNA RIJEČ

Danas u hrvatskom društvu poznati pojmovi “švicarac” ili “švicarci” imaju iznimno važnu ulogu te dobivaju jedno sasvim drukčije značenje od izvorno im dodijeljenog. Naime, pod tim se pojmom podrazumijevaju krediti, kod kojih se vrijednost ugovorne obveze u valuti Republike Hrvatske izračunava u odnosu na ili glasi na švicarski franak (u daljnjem tekstu: CHF i HRK/CHF krediti). Riječ je o kreditima koje su banke, uglavnom strane banke s podružnicama u Republici Hrvatskoj (u daljnjem tekstu: RH) na hrvatskom tržištu kredita nudile od početka 2003. do kraja 2008. godine, a koji su tada oglašavani kao iznimno povoljni financijski proizvodi. Danas, kada brojni hrvatski građani otplaćuju ili preplaćuju dugove na temelju kredita u CHF i HRK/CHF, postaje jasno kako je riječ o visoko rizičnim proizvodima kreditnih institucija, koji su mnoge od njih doveli na rub egzistencije. Krediti koji su ugovarani između banaka i potrošača kao slabije ugovorne strane te namijenjeni kupnji stana ili osigurani založnim pravom na nekretnini, ugovarani su uz jednostrano pravo banaka na promjenu kamatne stope i vezivanjem ili izražavanjem glavnice kredita uz švicarski franak kao stranu valutu. I dok zakonski gledano, ugovaranje promjenjive kamatne stope ili valutne klauzule nije kršenje hrvatskih propisa, *način* na koji su te ključne odredbe ugovarane u praksi banaka to jest. Odredbe koje je praksa Suda EU-a utvrdila *bitnim obvezama iz ugovora o kreditu* ugovarane su na potrošačima netransparentan način, ostavljajući ih u neizvjesnosti u pogledu cijene i predmeta ugovora o kreditu kao bitnih sastojaka ugovora. Prosječan hrvatski potrošač, kojem je u navedenom razdoblju odobren “kredit u švicarcu”, ne samo da nije razumio što točno ugovara, već nije razumio ni rizik u koji se upušta. Osviještenost o postojanju i težini financijskih, odnosno valutnih i kamatnih rizika vezanih za CHF i HRK/CHF kredite za njih nastupa tek u trenutku porasta rata kredita, u nekim slučajevima od 50 do 80 % od početno ugovorene glavnice. Rast glavnice kao predmeta ugovora o kreditu i porast kamata kao cijene, jednostranim odlukama banke, nerijetko rezultira nemogućnošću otplate kredita i provedbom prisilne ovrhe na nekretnini dužnika. U brojnim slučajevima se radi i o jedinog nekretnini u vlasništvu dužnika odnosno o njegovom obiteljskom domu.

Na nepoštenu poslovnu praksu banaka i ugovaranje nepoštenih odredaba u potrošačkim kreditima, hrvatski zakonodavac pokušava utjecati brojnim izmjenama i dopunama propisa o potrošačkom kreditiranju, počevši od 2008. nadalje. No, unatoč postojećem zakonskom okviru u području kreditiranja i zaštite

potrošača, nepoštena poslovna praksa banaka ne jenjava. Dužnici u CHF i HRK/CHF čija svijest o postojanju i sadržaju njihovih prava kao potrošača i korisnika kredita jača, 2012. godine pokreću prvi postupak radi zaštite kolektivnih interesa potrošača, koji je po uzoru na udrugu zaslužnu za iniciranje ovog postupka u javnosti nazvan *Franak*. Ovaj poznati postupak, koji do dana današnjeg nije okončan, popraćen je nizom pravno-političkih reperkusija: od *konverzije*, odnosno izmjena i dopuna Zakona o potrošačkom kreditiranju i Zakona o kreditnim institucijama iz 2015. godine kojima se nudi jednokratna mogućnosti konverzije CHF i HRK/CHF kredita u EUR i HRK/EUR kredite, preko preispitivanja ustavnosti instituta valutne klauzule pred Ustavnim sudom RH, pa sve do brojnih tužbi banaka radi povreda ulaganja pred arbitražnim sudištem za investicijske sporove u Washintgonu (*International Centre for Settlement of Investment Disputes*, ICSID), kao i najave tužbe Europske komisije radi povreda temeljnih gospodarskih sloboda kretanja kapitala i poslovnog nastana. No, kao ključni problem koji utječe na dugotrajnost ovog postupka, izdvaja se nedostatno razumijevanje europskog zakonodavstva, koje stoji u pozadini domaćih propisa o zaštiti potrošača i kreditiranju te posljedično načina njihova tumačenja i primjene u praksi.

U radu, autorice nastoje utvrditi glavne probleme povezane s CHF i HRK/CHF kreditima te pružiti smjernice o ispravnom tumačenju i primjeni domaćih propisa u skladu s pravom Europske unije (u daljnjem tekstu: EU). Pogrešno tumačenje i primjena odredbi domaćeg prava suprotno cilju direktive EU-a i ustaljenoj praksi Suda EU-a, koja ih tumači, može rezultirati nizom otegotnih pravnih posljedica. U njih se ubrajaju pogrešna primjena materijalnog prava, moguća odgovornost države za štetu prouzročenu pojedincu odlukom suda, kao i povreda Ustavom RH zajamčene *ex officio* dužnosti sudova štititi subjektivna prava pojedinaca proizašla iz prava EU-a. Stoga autorice radom žele pridonijeti ispravnoj primjeni prava vezanog za CHF i HRK/CHF kredite sucima, odvjetnicima, javnim bilježnicima, kao i svim drugim primjenjivačima prava. U konačnici, autorice se nadaju kako će ovaj prinos osvijestiti banke i druge kreditne institucije o njihovim dužnostima odnosno obvezama prema potrošačima kao slabije ugovorne strane, kao i potrošače o pravima koja za njih proizlaze iz prava Unije i koja im hrvatsko zakonodavstvo pruža i jamči.

U Rijeci i Splitu, ožujak 2019.

izv. prof. dr. sc. Emilia Mišćenić
prof. dr. sc. Silvija Petrić

Presuda Vrhovnog suda RH od 11. rujna 2003., Rev-497/00
Presuda Vrhovnog suda RH od 5. veljače 2007., Rev-411/07
Presuda Vrhovnog suda RH od 25. lipnja 1992., Rev-421/92
Presuda Županijskog suda u Karlovcu, Gž-477/2017 od 29. lipnja 2017.
Odluka Vrhovnog suda RH, Rev-111/96
Rješenje Vrhovnog suda RH od 3. listopada 2017., Revt 575/16-5
Presuda Visokog trgovačkog suda RH od 14. lipnja 2018., 43 Pž-6632/2017-10
Presuda Općinskog suda u Osijeku od 8. ožujka 2017., P-89/16-33
Presuda Županijskog suda u Osijeku od 29. lipnja 2017., Gž-820/17-3
Presuda Općinskog suda u Splitu od 20. listopada 2017., Po-173/14-49
Presuda Županijskog suda u Puli od 5. veljače 2018., Gž-1382/2017-2
Presuda i rješenje Vrhovnog suda RH od 20. ožujka 2018., Rev 2245/17-2
Presuda Vrhovnog suda RH od 9. srpnja 2002., Rev-1411/99
Presuda Vrhovnog suda RH od 7. svibnja 2014., Revt-156/13
Presuda Vrhovnog suda RH od 26. lipnja 1986., Rev-318/86

2.3. Sudska praksa drugih država članica EU-a

Presuda *Bundesgerichtshof* (BGH), Urt. v. 21. 12. 2010, XI ZR 52/08
Presuda *Oberlandesgericht* (OLG) Jena WM 1999., str. 2315
Presuda *Corte Suprema di Cassazione* (Cass.), 30 ottobre 2015, n. 22179
Presuda *Corte Suprema di Cassazione* (Cass.), 19 febbraio 2014, n. 3968
Presuda *Oberster Gerichtshof* (OGH) od 24. 06. 2010, 6 Ob 105/10z
Presuda *Oberster Gerichtshof* (OGH) od 24. 04. 2012, 2 Ob 169/11h
Presuda *Oberster Gerichtshof* (OGH) od 18. 9. 2013, 7 Ob 44/13s, RdW 2014/90
Odluka Višeg suda u Ljubljani, P-1162/15, I CP-1218/17 od 9. siječnja 2018.

3. PRAVNA LITERATURA

Akrap, I., Rodin, M., Ograničenja u primjeni valutne klauzule načelima moralnog sadržaja, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, br. 2., 2015.
Bađun, M., Svrha štednje i zaduživanje građana, Aktualni osvrti, Institut za javne financije, br. 80., 2015.
Baier, K., Europäische Verbraucherverträge und missbräuchliche Klauseln, Die Umsetzung der Richtlinie 93/13/EWG über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen in Deutschland, Italien, England und Frankreich, Verlag Dr. Kovač, Hamburg, 2004.
Baretić, M., Je li europski sustav ugovornog prava zaštite potrošača optimalni regulacijski okvir?, u: Barbić, Jakša (ur.), Zaštita potrošača u Republici Hrvatskoj, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2016.

- Baretić, M., Zaštita potrošača u Republici Hrvatskoj u: Mićović, M. (ur.), *Od caveat emptor do caveat venditor*, Pravni fakultet Sveučilišta u Kragujevcu, Kragujevac, 2009.
- Baretić, M., Nepoštene ugovorne odredbe u potrošačkim ugovorima s posebnim osvrtom na ugovor banaka i osiguravajućih društava, *Dio I., Suvremeno poduzetništvo*, br. 12., 2003.
- Baretić, M., Nepoštene odredbe u potrošačkim ugovorima, u: Dika, M./Pogarčić, Z. (ur.), *Obveze trgovca u sustavu zaštite potrošača*, Narodne novine, Zagreb, 2003.
- Baretić, M., Načelo savjesnosti i poštenja u obveznom pravu, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 24., br. 1., 2003.
- Baretić, M., Nove obveze trgovca prema novom Zakonu o zaštiti potrošača s posebnim osvrtom na nepoštenu poslovnu praksu, *Zbornik XLV. Susreta pravnika, HSUPG*, Zagreb, 2007.
- Baretić, M., Individualna i kolektivna zaštita potrošača u hrvatskom pravu, u: Tomljenović, V., Čulinović Herc, E., Butorac Malnar, V. (ur.), *Republika Hrvatska na putu prema Europskom pravosudnom području*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2009.
- Barnard, J., Mišćenić, E., The role of the courts in the application of consumer protection law: A comparative perspective, *Journal for Juridical Science*, vol. 44., br. 1., 2019.
- Bukovac Puvača, M., Žunić Kovachević, N., Problem temelja odgovornosti države za štetu prouzročenu nezakonitim i nepravilnim radom njenih tijela, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 32., br. 1., 2011.
- Bukovac Puvača, M., Slakoper, Z., Belanić, L., *Obvezno pravo, Posebni dio II, Izvanugovorni obvezni odnosi*, Novi informator, Zagreb, 2015.
- Cigoj, S., *Stjecanje bez osnove*, u: Blagojević, B., Krulj, V. (ur.), *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, Knj. 1., SA, Beograd, 1983.
- Crnić, I., *Zakon o obveznim odnosima, Opsežna sudska praksa, napomene i komentari, detaljno abecedno kazalo pojmova*, Organizator, Zagreb, 2016.
- D'Agostino, E., *Contracts of Adhesion Between Law and Economics: Rethinking the Unconscionability Doctrine*, Cham i dr., 2015.
- Deković, Ž., Nacionalna referentna kamatna stopa u hrvatskom bankarstvu, *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, br. 1.–2., 2015.
- Dellacasa, M., Judicial review of “core terms” in consumer contracts: defining the limits, *European Review of Contract Law*, vol. 11, br. 2., 2015.
- Dika, M., *O biti i granicama pravomoćnosti*, Pravni fakultet, Zagreb, 1991.
- Dika, M., *Javno bilježništvo i zaštita vjerovnika*, *Pravo u gospodarstvu*, vol. 34., 1995.
- Dika, M., Postupak u sporovima za zaštitu kolektivnih interesa i prava, u: Bilić, V. (ur.), *Novela Zakona o parničnom postupku iz 2011. godine*, Novi informator, Zagreb, 2011.
- Dolar, N., *Javni bilježnici i Ovršni zakon*, *Javni bilježnik*, br. 7., 1999.
- Durović, M., *European Law on Unfair Commercial Practices and Contract Law*, Hart Publishing, Oxford and Portland Oregon, 2016.

- Čapeta, T., Interpretativni učinak europskog prava u članstvu i prije članstva u EU, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 56., br. 5., 2006.
- Čikara, E., Gegenwart und Zukunft der Verbraucherkreditverträge in der EU und in Kroatien, Die Umsetzung der Richtlinie 87/102/EWG und Richtlinie 2008/48/EG in das deutsche, österreichische und kroatische Verbraucherkreditrecht, LIT Verlag, Berlin-Münster-Wien-Zürich-London, 2010.
- Čikara, E., Prijevremena otplata kredita prema novom Zakonu o potrošačkom kreditiranju, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 31., br. 1., suplement, 2010.
- Čikara, E., Zakon o potrošačkom kreditiranju iz aspekta javnobilježničkih isprava, Javni bilježnik, vol. XIV, br. 32., 2010.
- Čulinović-Herc, E., Financijska transparentnost potrošačkog zajma – trendovi u europskom i hrvatskom pravu i praksi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 42., br. 3., 2005.
- Čulinović-Herc, E., Zaštita potrošača i zaštita ulagatelja na hrvatskom tržištu finansijskih usluga, u: Tomljenović, V., Čulinović-Herc, E. (ur.), Zaštita potrošača i ulagatelja u europskom i hrvatskom pravu, Izazovi međunarodnog tržišta roba i kapitala, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2005.
- Čulinović-Herc, E., Dimitrić, M., Način obračuna kamatne stope potrošačkog zajma – otvorena pitanja hrvatskog prava i finansijske prakse, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 27., br. 1., 2006.
- Čulinović-Herc, E., Financial Transparency in Consumer Credit Contracts from the Perspective of European and Croatian Law, u: Erauw, J., Tomljenović, V., Volken, P., Liber Memorialis Petar Šarčević, Universalism, Tradition and the Individual, Sellier, Munchen, 2006.
- Fazekas, J., The consumer credit crisis and unfair contract terms regulation – Before and after Kásler, Journal of European Consumer and Market Law, br. 3., 2017.
- Gavella, N., Privatno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2019.
- Geroldinger, A., Ergänzende Auslegung von Verbraucherverträgen trotz Verbots der geltungserhaltenden Reduktion? Anmerkungen zu EuGH C-453/10 (Pereničová und Perenič), C-472/10 (Invitel) und C-618/10 (Banco Español de Crédito), ÖBA 2013.
- Giunio, M. A., Zastarijevanje tražbine, zastara i posljedice – opća i neka izabrana pitanja, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 62, br. 5.–6., 2012.
- Giunio, M. A., Valutna i kamatna revalorizacija novčane obveze u aktualnoj regulativi i u “slučaju Franak”, u: Slakoper, Zvonimir (ur.), Liber Amicorum in Honorem Vilim Gorenc, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2014.
- Gorenc, V. i dr., Komentar Zakona o obveznim odnosima, Računovodstvo, revizija i financije, Zagreb, 2005.
- Gorenc, V. i dr., Obvezno pravo, Posebni dio I, Pojedini ugovori, Novi Informator, Zagreb, 2012.
- Gorenc, V. i dr., Komentar Zakona o obveznim odnosima, Narodne novine, Zagreb, 2014.
- Hartlief, T., Freedom and Protection in Contemporary Contract Law, Journal of Consumer Policy, vol. 27., 2004.
- Heiderhoff, B., Europäisches Privatrecht, C.F. Müller, Heidelberg, 2016.

- Hertel, Ch., Edelmann, H., Haftung der Bank wegen der Verletzung eigener Aufklärungspflichten, u: Immobilienfinanzierung und Verbraucherschutz, Springer, Berlin i dr., 2007.
- Hesselink, M. W., Good Faith in European Private Law, Kluwer Law International, Deventer, 1999.
- Hesselink, M. W., The Concept of Good Faith, u: Harkamp, A., Hesselink, M. *et al.* (ur.), Towards a European Civil Code, Wolters Kluwer, Nijmegen, 2011.
- Hesselink, M. W., Loos, M. B. M., Unfair contract terms in B2C contracts, u: European Parliament, Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs, 2012.
- Hondius, E., The Protection of the Weak Party in a Harmonised European Contract Law: A Synthesis, Journal of Consumer Policy, vol. 27., 2004.
- Hondius, E., H., The Innovative Nature of Consumer Law, Journal of Consumer Policy, br. 2., 2012.
- Howells, G., Straetmans, G., The Interpretive Function of the CJEU and the Interrelationship of EU and National Levels of Consumer Protection, Perspectives and Federalism, vol. 9., br. 2., 2017.
- Hulmák, M., Přežkum cenových ujednání ve spotřebitelských smlouvách, u: Prenos poznatkov do justičnej praxe: zásahy súdov do súkromoprávných úkonov, Pezinok, JA SR, 2015.
- Reifner, U., Verantwortung bei Kreditvergabe oder im Kredit? – Zum Konzept des Entwurfes der Konsumentenkreditrichtlinie, VuR, 2006.
- Rutgers, J. W., The Right to Housing (Article 7 of the Charter) and Unfair Terms in General Conditions, 2016., dostupno na: <https://ssrn.com/abstract=2781494>.
- Ivanišević Mostovac, I., Utjecaj "Zakona o konverziji" na ocjenu valjanosti ugovora o potrošačkom kreditu s valutnom klauzulom u švicarskim francima, IUS-Info, 10/2018.
- Josipović, T., Načela europskog prava u presudama Suda Europske zajednice, Narodne novine, Zagreb, 2005.
- Josipović T., Das Konsumentenschutzgesetz – Beginn der Europäisierung des kroatischen Vertragsrechts, u: Grundmann, S., Schauer, M. (ur.), The Architecture of European Codes and Contract Law, Kluwer Law International, Wien, 2006.
- Josipović, T., Enforcement Activity in Consumer Protection Regulation in Croatia, Journal of Consumer Policy, br. 36:287., 2013.
- Josipović, T., The Role of Human Rights and Fundamental Freedoms for the Development of Croatian Private Law, u: Trstenjak, V., Weingerl, P. (ur.), The Influence of Human Rights and Basic Rights in Private Law, Springer, Cham i dr., 2016.
- Josipović, T. (ur.), Studija o primjeni i učinkovitosti građanskopravne zaštite potrošača kod financijskih, javnih i telekomunikacijskih usluga, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018.
- Josipović, T., Zaštita potrošača od nepoštenih ugovornih odredbi: načela i standardi zaštite u odlukama Suda Europske unije, Narodne novine, Zagreb, 2018.
- Jurić, D., Poslovanje inozemnih trgovačkih društava na području Republike Hrvatske, u: Slakoper, Zvonimir (ur.), *Liber Amicorum in Honorem Vilim Gorenc*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2014.

- Junuzović, M., Transparency of (Pre-)Contractual Information in Consumer Credit Agreements: Is Consistency the Missing Key?, *Croatian Yearbook of European Law & Policy*, vol. 14., br. 14., 2018., str. 69.–98.
- Klarić, P., Vedriš, M., *Građansko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2009.
- Klauer, S., *Das europäische Kollisionsrecht der Verbraucherverträge zwischen Römer-EVÜ und EG-Richtlinien*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2002.
- Krejci, H., u: Krejci, H. (ur.), *Handbuch zum Konsumentenschutzgesetz*, Wirtschaftsverlag, Wien, 1981.
- Korte, S., Art. 114 AEUV, para. 65., u: Callies, Ch., Ruffert, M., *EUV/AEUV, Das Verfassungsrecht der Europäischen Union mit Europäischen Grundrechtecharta*, Kommentar, 5. izd., Verlag C.H. Beck, München, 2016.
- Krulj, V., u: Blagojević, B., Krulj, V. (ur.), *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, Knj. 1., SA, Beograd, 1983.
- Kunda, I., Ništetnost prorogacijske i arbitražne klauzule u potrošačkim ugovorima u praksi Suda EU-a, u: Tomljenović, V., Petrić, S., Miščenić, E. (ur.), *Nepoštene ugovorne odredbe: europski standardi i hrvatska provedba*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2013.
- Law, S., The Transformation of Consumer Law in Times of Crisis: The Ex Officio Control of Unfair Contract Terms, u: Uzelac, A., van Rhee, C. H. (ur.), *Transformation of Civil Justice, Unity and Diversity*, Springer, Cham i dr., 2018.
- Lohse, E. J., The Meaning of Harmonisation in the Context of European Community Law — a Process in Need of Definition, u: Andenas, M. T., Baasch Andersen, C. (ur.), *Theory and Practice of Harmonisation*, Elgar, Cheltenham, 2011.
- Loos, M. B. M., Transparency of Standard Terms under the Unfair Contract Terms Directive and the Proposal for a Common European Sales Law, *European Review of Private Law*, br. 2., 2015.
- Loos, M. B. M., *New International Perspectives in Standard Terms Legislation, An Introduction*, Amsterdam Law School Legal Studies Research Paper No. 46, 2016.
- Loos, M. B. M., Double Dutch: On the role of the transparency requirement with regard to the language in which standard contract terms for B2C-contracts must be drafted, *EuCML*, br. 2., 2017.
- Maffei, D., *Direttiva 2014/17/UE: rischi di cambio e di tasso e valore della componente aleatoria nei crediti immobiliari ai consumatori, Banca borsa e titoli di credito*, br. 2., Giuffrè, 2016.
- Maganić, A., *Zaštita kolektivnih interesa i prava potrošača*, Zbornik susreta pravnika Opatija, 2014, Zagreb, 2014.
- Maňko, R., The notion of 'consumer' in EU law, *Library of the European Parliament*, 6. 5. 2013.
- Marčinko, V., Značaj javnobilježničke isprave za poduzetnike, *Pravo u gospodarstvu*, br. 3-4., 1995.
- Matanovac Vučković, R., Predugovorno obavješćivanje jamaca u potrošačkom kreditiranju, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 67., br. 3.–4., 2017.

- Matuško Antonić, Lj., Ništetnost ugovora o kreditu s međunarodnim obilježjima, Pravo i porezi, br. 9., 2017.
- Metz, R., Aktuelle Probleme des Verbraucherkreditgeschäfts aus Verbraucherschutzsicht, u: Ehrlicke, U., Verbraucherkredite, insbesondere für Immobilienanlagen Forderungsübertragungen, insbesondere im Lichte von Bankgeheimnis und Datenschutz, De Gruyter Recht, Berlin, 2006.
- Micklitz, H.W., Reforming European Unfair Terms Legislation in Consumer Contracts, European Review of Contract Law, br. 4., 2010.
- Micklitz, H.W., Reich, N., The court and sleeping beauty: the revival of the Unfair Contract Terms Directive (UCTD), Common Market Law Review, vol. 51., br. 3., 2014.
- Mihelčić, G., Marochini, M., Koneksitet ostvarenja vindikacijskog zahtjeva na nekretnini i tzv. prava na poštovanje doma, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 35., br. 1., 2014.
- Mihelčić, G., Prislilno namirenje tražbine u svjetlu Direktive o hipotekarnim kreditima, Javni bilježnik, br. 42., 2015.
- Mihelčić, G., Hipoteka kao institut stvarnog, obveznog i ovršnog prava, XXX. Savjetovanje aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Godišnjak 22, Organizator, Zagreb, 2015.
- Mihelčić, G., Mišćenić, E., *Credere* ili kredit: Dva srodna ili suprotstavljena pojma?, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci vol. 73., br. 1., 2016.
- Miladin, P., Promjenjive kamate, devizna klauzula i klizna skala, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Godišnjak 21-2014, Organizator, Zagreb, 2014.
- Mišćenić, E., Unfair Contract Terms in the Contract Law of the Republic of Croatia, u: Civil Law Forum for South East Europe-Collection of Studies and Analyses, Centre for South East European Law School Network, Skopje, 2012.
- Mišćenić, E., Nepoštene odredbe u ugovorima o kreditu, u: Tomljenović, V., Petrić, S., Mišćenić, E. (ur.), Nepoštene ugovorne odredbe: europski standardi i hrvatska provedba, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2013.
- Mišćenić, E., Srdoč, E., Studentski krediti kao sredstvo financiranja visokog obrazovanja, u: Mihelčić G. i dr. (ur.), Proces preobrazbe hrvatskog visokoobrazovnog sustava, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2014.
- Mišćenić, E., Mortgage Credit Directive (MCD): Are Consumers Finally Getting the Protection They Deserve?, u: Slakoper, Z. (ur.), Liber Amicorum in Honorem Vilim Gorenc, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2014.
- Mišćenić, E., Consumer Protection Law, u: Josipović, T., (ur.), Introduction to the Law of Croatia, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2014.
- Mišćenić, E., Novo europsko uređenje hipotekarnih kredita, Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, vol. 14., br. 7., 2015.
- Mišćenić, E., The Impact of the Croatian Anti-discrimination Law on Private Law Relations, u: Bodiroga-Vukobrat, N. *et al.* (ur.), New Europe - Old Values? Reform and Perseverance, Springer, Cham i dr., 2015.
- Mišćenić, E., Croatian Case “Franak”: Effective or “Defective” Protection of Consumer Rights?, Harmonius Journal of Legal and Social Studies in South East Europe, br. 5., 2016.

- Mišćenić, E., Legal Risks in Development of EU Consumer Protection Law, u: Mišćenić, E., Raccach A., (ur.), *Legal Risks in EU Law: Interdisciplinary Studies on Legal Risk Management and Better Regulation in Europe*, Springer, Switzerland, 2016.
- Mišćenić, E., Ugovor o potrošačkom kreditu, u: Slakoper, Z. (ur.), *Bankovni i financijski ugovori*, Narodne novine, Zagreb, 2017.
- Mišćenić, E., Uniform Interpretation of Article 4(2) of UCT Directive in the Context of Consumer Credit Agreements: Is it possible?, *Revue du droit de l'Union européenne*, br. 3., 2018.
- Mišćenić, E., Croatian Consumer Protection Law: From Legal Approximation to Legal Fragmentation, *Studia Iuridica Toruniensia*, Part I i II, vol. XXII. i XXIII., 2019.
- Mišćenić, E., *Europsko privatno pravo: opći dio*, Školska knjiga, 2019. (u postupku objave).
- Mišćenić, E., Mamilović, I., Nepoštena poslovna praksa u hrvatskom pravnom sustavu: uređenje i provedba, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, vol. X., br. 1., 2019.
- Mišćenić, E., The Effectiveness of Judicial Enforcement of EU Consumer Protection Law, *Balkan Yearbook of European and International Law*, br. 1., 2019.
- Možina D., Kreditne pogodbe v švicarskih frankih, *GV Založba*, Ljubljana, 2018.
- Orga-Dumitriu, G., About the Recent Interpretation of CJEU in the Matter of Unfair Terms of Consumer Credit Contracts, Relevant Meanings for the National Case Law, *Perspectives of Business Law Journal*, vol. 3., br. 1., 2014.
- Orlando, S., The Use of Unfair Contractual Terms as an Unfair Commercial Practice, *European Review of Contract Law*, br. 1., 2011.
- Osrećak, J., Poredbenopravni prikaz načela savjesnosti i poštenja, *Zagrebačka pravna revija*, vol. 3., br. 1., 2014.
- Pavlović, M., Značaj tužbe za zaštitu kolektivnih interesa i prava, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, vol. 52., br. 3., 2015.
- Perović, S., Stojanović, D., *Komentar zakona o obligacionim odnosima*, Pravni fakultet Kragujevac i Kulturni centar Gornji Milanovac, Novi Sad, 1980.
- Perović, S., *Retroaktivnost zakona i drugih opštih akata*, IRO "Svetozar Marković", Beograd, 1984.
- Perović, S., *Obligaciono pravo*, Sl. I. SFRJ, Beograd, 1990.
- Petrić, S., Tumačenje općih uvjeta ugovora i njihov odnos s posebno ugovorenim klauzulama u hrvatskom i europskom pravu, *Hrvatska pravna revija*, br. 12., 2001.
- Petrić, S., O nepravilnim klauzulama općih uvjeta ugovora u pravu Europske Unije, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, vol. 1.–2., 2002.
- Petrić, S., Zaštita potrošača u bankarskim kreditnim poslovima u hrvatskom pravu u odnosu na pravo Europske unije, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, br. 1., 2002.
- Petrić, S., Izvanugovorna odgovornost za štetu u pravu EZ, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, br. 3., 2003.

- Petrić, S., Ugovor o potrošačkom kreditu, u: Slakoper, Z. (ur.), Bankovni i financijski ugovori, Pravni fakultet u Rijeci, Rijeka, 2007.
- Petrić, S., Opći uvjeti ugovora prema novom ZOO, u: Slakoper, Z. (ur.), Bankovni i financijski ugovori, Pravni fakultet u Rijeci, Rijeka, 2007.
- Petrić, S., Koncept nepoštenih ugovornih odredbi s posebnim osvrtom na potrošačke ugovore, u: Tomljenović, V., Petrić, S., Mišćenić, E. (ur.), Nepoštene ugovorne odredbe: europski standardi i hrvatska provedba, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2013.
- Pranjić, S., (Ne)dopuštenost odobravanja kredita u CHF – ugovaranja valutne klauzule u CHF i jednostranog mijenjanja ugovorenog režima upravljanja promjenjivom kamatnom stopom, Tranzicija, vol. XVII, br. 34., 2014.
- Reifner, U., Responsible Credit in the EU, iff-institut für finanzdienstleistungen e.V., Hamburg, 2007.
- Riesenhuber, K., Europäisches Vertragsrecht, De Gruyter Recht, Berlin 2003.
- Rodin, M., Protivnost moralu (*contra bonos mores*) kao razlog nevaljanosti ugovora, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 34., br. 2., 2013.
- Rodin, S., Croatian accession to the European Union: The transformation of the legal system, u: Ott, K. (ur.), Croatian accession to the European Union. Institute of Public Finance and 982 Friedrich Ebert Stiftung, Zagreb, 2003.
- Rott, P., Mitverantwortung des Kreditgebers bei der Kreditaufnahme – Warum eigentlich nicht?, BKR, H. 21., 2003.
- Rösler, H., Verbraucher und Verbraucherschutz, u: Basedow *et al.* (ur.), Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts, vol. 2., Mohr Siebeck, Tübingen, 2009.
- Schulte-Nölke, H., The transposition of European consumer directives into the national laws of the EU-Member States, Tijdschrift voor Consumentenrecht en handelspraktijken, br. 4., 2009.
- Slakoper, Z., Nevaljanost pojedinih odredaba općih uvjeta ugovora s posebnim osvrtom na potrošačke ugovore, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 22., br. 1., 2001.
- Slakoper, Z., Novčane tražbine i novac, u: Slakoper, Z. (ur.), Bankovni i financijski ugovori, Pravni fakultet u Rijeci, Rijeka, 2007.
- Slakoper, Z., Ugovor o kreditu u Zakonu o obveznim odnosima, u: Slakoper, Z. (ur.), Bankovni i financijski ugovori, Pravni fakultet u Rijeci, Rijeka, 2007.
- Slakoper, Z., Gorenc, V., Obvezno pravo, Opći dio, Sklapanje, promjene i prestanak ugovora, Novi informator, Zagreb, 2009.
- Smits, J., Towards a Multi-layered Contract Law for Europe, u: S. Grundmann & J. Stuyck (ur.), An Academic Green Paper on European Contract Law, The Hague, Kluwer Law International, 2002.
- Sorensen, M. J., In the Name of Effective Consumer Protection and Public Policy, European Review of Private Law, Volume 24, No. 5/2016.
- Stennot, R., Public and Private Enforcement in the Field of Unfair Contract Terms, European Review of Private Law, br. 4., 2015.

- Stickelmann, S., The Influence of the European Union Consumer Protection Policy on Croatian Consumers, EIZ Working Papers, Zagreb, 2016.
- Storme, M. E., Good Faith and the Content of Contracts in European Private Law, *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 7., ožujak 2003.
- Strik, P., Shaping the Single European Market in the Field of Foreign Direct Investment, Hart Publishing, Oxford i dr., 2014.
- Šarčević, S., Čikara, E., European vs. National Terminology in Croatian Legislation Transposing EU Directives, u: Šarčević S. (ur.), *Legal Language in Action: Translation, Terminology, Drafting and Procedural Issues*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2009.
- Tamm, M., *Verbraucherschutzrecht, Europäisierung und Materialisierung des deutschen Zivilrechts und die Herausbildung eines Verbraucherschutzprinzips*, Mohr Siebeck, Berlin, 2011.
- Tenreiro, M., The Community Directive on Unfair Terms and National Legal Systems, The Principle of Good Faith and Remedies for Unfair Terms, *European Review of Private Law*, vol. 3., br. 2., 1995.
- Tomljenović, V., Petrić, S., Mišćenić, E. (ur.), *Nepoštene ugovorne odredbe: europski standardi i hrvatska provedba*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2013.
- Tomljenović, V., Mišćenić, E., National Report for Croatia, u: European Commission, *An evaluation study of the impact of national procedural laws and practices on the free circulation of judgements and on the equivalence and effectiveness of the procedural protection of consumers under EU law*, JUST/2014/RCON/PR/CIVI/0082, 2016/2017.
- Triva, S., Dika, M., *Građansko parnično procesno pravo*, Narodne novine d.d., Zagreb, 2004.
- Vandone, D., From Indebtedness to Over-Indebtedness, u: Vandone, D., *Consumer Credit in Europe, Contributions to Economics*, Springer, Berlin *et al.*, 2009.
- van Beek *et al.*, *Croatia and the EU: tying the knot, A country report on Croatia's position within the EU*, University of Amsterdam, Amsterdam, 2014.
- van Boom, W., Loos, M., *Effective Enforcement of Consumer Law in Europe: Private, Public and Collective Mechanisms*, u: van Boom, W., Loos, M. (ur.), *Collective Enforcement of Consumer Law*, Europa Law Publishing, Groningen, 2007.
- Vizner, B., *Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima*, Knjiga 1., Zagreb, 1978.
- Vizner, B., *Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima*, Knjiga 2., Zagreb, 1978.
- Vodinelić, V., *Takozvana zloupotreba prava*, NOMOS, Beograd, 1997.
- Yeşin, P., Foreign Currency Loans and Systemic Risk in Europe, *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, vol. 95, br. 3., 2013.
- Zupan, N., Pregled sodne prakse Vrhovnega sodišča Republike Slovenije o kreditnih pogodbah v tuji valuti, *Pravosodni bilten*, br. 2.–3., 2019.